

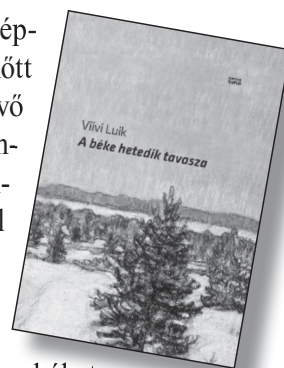
Regény a javából Viivi Luik:
A béke hetedik tavasza,
 Magyar Napló Kiadó,
 2018.

A magyar olvasó 1973-ban kapott először átfogóbb képet a modern észti prózáról. Ebben az évben jelent meg *A bálvány* címen válogatás kortárs észti kisregényekből, amelyek közül a *Négy monológ Szent György ürügyén* szerzője, Jaan Kross ekkor már világirodalmi rangú írónak számított. Az 1985-ben Rab Zsuzsa és atyai barátom, Bereczki Gábor fordításában megjelent eposz, a *Kalevipoeg* azt tudatosította, hogy Észtország nem a Szovjetunió jelentéktelen tagállama, hanem ősi kultúrnemzet. Azóta évtizedek teltek el. A kilencvenes évek elején az ország visszanyerte függetlenségét. A Jaan Kross nyomdokain felnövekvő új írónemzedékek új társadalmi jelenségekkel szembesültek, az észti irodalom magyarra fordításában pedig Bereczki Gábor, Fehérvári Győző, Kálmán Béla helyére a mai svéd és finn líra, illetve próza megszólaltatásában is jeleskedő Jávorszky Béla lépett. Legjelentősebb észti prózafordításai közül 2003-ban jelent meg az akkor még élő Jaan Krostól *A hamutól és más elbeszélések* című novelláskötete, ezt követte 2016-ban Mari Saat regénye, *A lasnamäe-i megváltó*, amely a lakosság közel harmadát kitevő orosz kisebbség sajátos helyzetéről szól, majd napjaink egyik legjelentősebb észti írója, Viivi Luik következett, 2017-ben az *Árnyékszínház*, 2018-ban pedig *A béke hetedik tavasza* című regényével.

A paraszti családból származó Viivi Luik költőként kezdte irodalmi pályáját, ám első átütő sikerét mégis az 1985-ben, a gorbacsovi glasznosztly felszabadító légkörében írt regényével, *A béke hetedik tavaszával* aratta, amelyet csakhamar több mint tíz nyelvre fordítottak le. Az önéletrajzi ihletésű mű egy magányos, még a falutól is távol eső tanyán játszódik. Cselekménye időben 1950. augusztus elsejétől nagyjából fél évet ölel fel a sztálini korszakból, noha az öt év körüli én-elbeszélő kislány múltbeli emlékei és felnőtt alter egójának jövőre utaló kiszólásai több évtizedet fognak át. A megszálló szovjet hatalommal szemben partizánháborút folytató „erdei testvérek” utáni hajtóvadászatról például ezt mondja az én-elbeszélő: „Még az időt is ahhoz mérték. Én két évvel a hajtóvadászat előtt születtem. Nagymama új alszoknyájának az anyaga pedig épp a hajtóvadászat

őszén készült.” Egy másik helyen, éppen a nagyanya ürügyén és a felnőtt alter ego szemszögéből a távoli jövő sejlik fel: „A haláláig még tizennyolc év volt hátra.” Később ugyanebből az elbeszélői perspektívából a nagyanya egy türelmetlen kémozdulatához asszociálódik a jövő félelmetes víziója: „Eltaszította magától a panelházakat, a Rubik-kockákat, a zsebszámológépeket, a kémrepülőgépeket, az egész szürke és bolond ezredvéget.” Egy elégikus tájleírásban pedig összekapcsolódik a három idősík, a múlt, a jelen és a jövő: „Most, amikor ezeket írom, és az ablakból a csupasz, barnás földre és az alacsony, szürke égre látok, egyszerre vesz körül 1950 ősze és 1982 tavasza, és zúg a fejem a megtett hosszú úttól.” A visszatekintő és előremutató utalások nemcsak az időre, de a térre is kiterjednek, és felnagyítják az eldugott tanyán zajló eseményeket: „a [kolhozok központosításáról szóló – I. V.] hír felkerült minden ezt követő tavasz nyugtalan, szeles egére. Még Berlinben, a kora tavaszi, fekete vizű Spree partján állva, a szélcibálta hattyúk és üvegpalaták közelében is hallottam.” Ezek a kiszólások néha kultúrtörténeti összefüggéseket tárnak fel: „Az erdő fekete, zúg, a hideg futkos tőle a hátamon” – mondja az öt éves én-elbeszélő –, „sarkon fordulok, és nem nézek hátra, a fülemben csengek Johannes R. Becher sorai: »Egy sötét angyal vezeti lépteink, / hatalmas árnyék megtört századunk felett«” – teszi hozzá felnőtt alter egója. A sajátos elbeszélői technika és a benne felhalmozott gazdag művelődéstörténeti anyag nagyban hozzájárul a regény gondolati mélységeinek motiválásához.

A mű négy szereplője, az anya, a kislány, a nagyanya és a nagybácsi három nemzedékből álló tipikus paraszti közösséget alkot, az apa azonban már kilóg a sorból, ő egy tejjgazdaságban hegesztőként dolgozik. A nyárutó, az ősz, a tél és a kora tavasz, vagyis a természet változásainak ritmusában múló idő, az erdő, a mező, a rét, az életnek értelmet adó mindennapi munka, a családot tejjel tápláló borjas tehén, a szilveszteri és újévi ünnepkör, a közös étkezések szentsége, a gyermeki fantázia elkalandozásai a mesék világába, amely fejetlen birkának látja a nagyanya gyapjúszvetterét és emberi arcnak a görbe csőrű teáskannát – továbbá még sok más motívum mindmind a naiv eposzok világának teljes életet élő embezeit idézik. Ám ez a patriarchális idill csak látszat.

Hiszen a családi közösség már széthullóban, az apa szinte egész évben távol van, és az emberi kapcsolatok, a faluközösség sem a régi már. Az erdőből tűzifát kell lopni, és tél végén fáradtságos munkával összeszedni a fákon, bokrokon fennakadt szénát, különben éhen pusztul a tehén. A borjút pedig le kell vágni, nehogy elegye előle a takarmányt, meg különben nekik sincs már mit enniük. Ez a feketevágás, amit az én-elbeszélő kislány titokban les ki, a regény egyik legsikerültebb része. Benne van minden, ami a jó prózához szükséges. Van benne feszültség és finom lélekrajz. A kislány ugyanis titokban, a szénapadlásról lesi ki a tiltott vágást, amit nem osztanak meg vele a felnőttek, nehogy elárulja valakinek. A titok kilesése és megtartása pedig addig ismeretlen lelki tartalmakat ébreszt fel benne, a büntudatot és a felelősségérzetet, amit persze öntudatlanul, testi, biológiai szinten maga is észlel: „Vacogni kezdtem, egyre mélyebben ástam bele magam a szénába. Már nem akartam a deszka repedéseim át leselkedni.”

Hogy a regényben szó sincs hamis falusi idillről, azt legjobban a család állandó szorongása bizonyítja, az állandó félelem attól, hogy faházukkal együtt áttelepítik őket a kolhozközpontba. A házakat elviszik, az almafákat meg kivágják – ezt hallják nap mint nap faluszerte, ezt hallgatják újonnan beszerzett telepes rádiójukon. És ez a bizonytalanság, ez a kiszolgáltatottság állandóan Damoklesz kardjaként lebeg a fejük felett. A megoldást az író olvasójára bízta, aki számára nem kétséges a végkifejlet. A regény a küszöbön álló tavasz és a szebb jövő ígéretével fejeződik be, amikor majd előbukkannak a titkos sírok és az elrejtett élelmiszer-tartalékok, amikor csökkennek az árak, és a házak áttelepítéséről többé egy szó sem esik.

Az erdei szénagyűjtésben elfáradt nagymama egy köhögési rohama után a miatyánk és a pogány ráolvasók hangján így fohászkodik a baj elhárításáért, és kér oltalmat a természet erőitől az utolsó sorokban: „Szent zimankó, és te északi szél, szabadíts meg engem és otthonomat minden haragtól! Figyelj, figyelj, te domború hasú hold, süss ránk, süss ránk te kerek

nap, ragyogjatok, ti esti csillagok! Esthajnalcsillag, bocsásd rám kegyelmedet! Ellenséges fogak az asztal alatt, bárányszagok a combomon, fogaim az asztalon, véreb fogai másokon!” Ez a befejezés a költő Viivi Luik kvalitásait igazolja, aki *A béke hetedik tavaszában* nemcsak kivételes világlátásával, hanem nyelvi teljesítményével is lenyűgöz. Gazdag szókinccse az aprólékos leírásokban érvényesül, költői látásmódja pedig a fent idézett zárórészen kívül a gyermeki fantázia elkalandozásainak népi, szürrealista képalkotásaiban. Ennek egyik legszebb példája alighanem a következő: „Az erdőszélen szürke kabátos alakok mozogtak. Amikor azonban alaposabban szemügyre vettem őket, nyárfatörzsekké változtak, és megálltak egy helyben.”

És végül, de nem utolsósorban még néhány szó a fordítóról. Laikus körökben jól ismert az a tévhit, amely szerint a prózafordítás egyszerű iparosmunka. Mondom, laikus körökben. Mert *A béke hetedik tavaszában* éppen ennek az ellenkezőjét bizonyítja, vagyis azt, hogy a prózafordításhoz egyszerre van szükség rendkívüli szókinccsre, költői kvalitásokra, a hangnemek, a nyelvi rétegek tökéletes ismeretére, és legfőképpen kreativitásra. Mindarra, amivel Jávorszky Béla rendelkezik. Szókinccsét a leírások pontossága, költői kvalitásait a fent idézett befejező sorok igazolják, kreativitását pedig az alábbi példa. Az ilyen témájú regények fordítói hamis tájnyelvi eszközökkel gyakran faragnak a népi szereplőkből amolyan bumfordi műparasztot. Jávorszky ezt a csapdát árnyalt, egyedi nyelvi formákkal kerüli el. Egy helyen azt kérdezik az én-elbeszélő kislány folyton úton lévő apjától: „Te, aki bejársz tónyát-boronyát, áruld el már nekem, találkoztál-e már menetelő katonákkal?” A tónyát-boronyát formában könnyű ráismerni a bejárja Tolnát, Baranyát szólásra, sőt, az is rögtön világossá válik az olvasó számára, hogy az illető tájszólásban beszél. Ráadásul ezzel a stilisztikai leleménnyel a fordító se magát, se a szereplőt nem járatta le. Hát így néz ki egy árnyalt, egyedi, szellemes nyelvi megoldás, és így lesz önálló alkotómunkává a műfordítás.

Ircsik Vilmos